

Jan Krajczyński

Uzupełnienie uprawnień do asystowania przy zawieraniu małżeństwa

Ius Matrimoniale 13 (19), 125-144

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Ks. Jan Krajczyński

Uzupełnienie uprawnienia do asystowania przy zawarciu małżeństwa

Wstęp

Przedmiotem prezentowanego opracowania jest instytucja uzupełnienia uprawnienia do asystowania przy zawarciu małżeństwa kanonicznego, którą prawodawca określa w kan. 144 § 1-2 KPK. Zamysłem autora pracy jest nade wszystko ustalenie czym jest wspomniane uzupełnienie, jaka jest jego natura, czemu ono służy. Dalej, celem usunięcia wątpliwości dotyczących ważności poszczególnych małżeństw, wobec których zastosowano rzeczoną instytucję, autor przedstawia okoliczności, w jakich ustawodawca przewiduje uzupełnienie uprawnienia do asystowania przy ślubie. Wreszcie – podejmuje on próbę prawnej i pastoralnej ewaluacji treści przepisu, zgodnie z którym w przypadku błędu powszechnego, faktycznego lub prawnego, a także w przypadku wątpliwości pozytywnej i prawdopodobnej, prawnej lub faktycznej, Kościół uzupełnia uprawnienie do asystowania przy zawieraniu małżeństwa.

1. Nadzwyczajna forma otrzymania uprawnienia do asystowania przy zawarciu małżeństwa

Według postanowienia kan. 1108 § 1 KPK, ważne są tylko te małżeństwa, które zostają zawarte wobec świadka kwalifikowanego, zwanego też urzędowym, oraz wobec dwóch świadków zwykłych, z uwzględnieniem wyjątków, o których jest mowa w kan. 1116 i 1127 § 2-3 KPK. Z zasady, jeśli małżeństwo jest zawierane w kościele parafialnym, w innym kościele lub kaplicy, bądź też w innym odpowiednim miejscu, świadkiem urzędowym, poza przypadkami wymienionymi w kan. 1112 § 1, 1116 i 1127 § 2-3 KPK, może być kapłan lub diakon, który na mocy urzędu lub prawnie udzielonej delegacji

jest uprawniony do asystowania przy zawarciu tego związku.

Wyliczeni tutaj święci szafarze mogą otrzymać wspomniane uprawnienie bądź to na mocy ustawy, co precyzują kan. 1108-1110 KPK, bądź też na mocy delegacji udzielonej przez duchownego uprawnionego do asystowania przy ślubie¹. Zgodnie z przepisami prawa, wymienione uprawnienie do asystowania przy zawarciu małżeństwa posiadają ci, którzy kanonicznie objęli urząd ordynariusza miejsca, ordynariusza personalnego, proboszcza miejsca lub proboszcza personalnego². Należy tu jednak zaznaczyć, iż na mocy urzędu, miejscowy ordynariusz i proboszcz ważnie asystują przy małżeństwach swoich podwładnych i obcych, o ile przynajmniej jedno z nich należy do obrządku łacińskiego, tylko w granicach własnego terytorium, natomiast ordynariusz i proboszcz personalny ważnie asystują przy zawieraniu małżeństwa jedynie tych osób, z których przynajmniej jedna podlega im w granicach ich okręgu³. Zgodnie z przepisem kan. 1111 § 1-2 KPK, przytoczone uprawnienie do asystowania przy zawieraniu małżeństw, również ogólne, wspomniani święci szafarze mogą delegować kapłanom i diakonom, dopóki ważnie sprawują urząd⁴.

Instytucja uzupełnienia uprawnienia do asystowania przy zawarciu małżeństwa, o której jest mowa w kan. 144 § 1-2 KPK, stanowi nadzwyczajną formę otrzymania wspomnianej *facultatis assistendi matrimoniis*, które prawodawca dopuszcza w pewnych ściśle określo-

¹ Zob. Kan. 1108 § 1, 1111 § 1-3 KPK.

² Zob. Kan. 1108 § 1, 1110 KPK. W myśl kan. 134 § 2 KPK, pod nazwą ordynariusz miejsca należy rozumieć, oprócz Biskupa Rzymskiego, biskupów diecezjalnych oraz innych, którzy – choćby tylko czasowo – są przełożonymi Kościoła partykularnego lub wspólnoty do niego przyrównanej zgodnie z przepisem kan. 368 KPK, jak również tych, którzy w nich posiadają ogólną wykonawczą władzę zwyczajną, mianowicie wikariuszy generalnych i biskupich. Na równi z proboszczem, który jest własnym pasterzem powierzonej mu parafii, sprawującym troskę pasterską względem przydzielonej mu wspólnoty pod zwierzchnictwem biskupa diecezjalnego (por. kan. 519 KPK), należy tutaj traktować moderatora i kapłanów, którzy solidarnie sprawują troskę duszpasterską o parafię (por. kan. 517 § 1, 526 § 2, 543 § 1 KPK), kapłana kierującego działalnością duszpasterską w parafii, w której udział w sprawowaniu opieki pastoralnej powierzono diakonowi lub innej osobie nie mającej charakteru kapłańskiego, lub zespołowi osób (por. kan. 517 § 2 KPK), administratora parafii (por. kan. 539, 540 § 1 KPK), wikariusza parafialnego lub proboszcza określonego prawem partykularnym, którzy w przypadku wakatu parafii, jak również wtedy, gdy proboszcz ma przeszkodę w sprawowaniu urzędu pasterskiego, przed ustanowieniem administratora parafii, kierują parafią (por. kan. 541 § 1 KPK).

³ Zob. Kan. 1009, 1110 KPK.

⁴ Zob. *Proboszcz parafii wojskowej może delegować upoważnienie do asystowania przy zawieraniu małżeństwa – odpowiedź Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych*, (5 III 2005), „Polonia Sacra” IX (XXVII) nr 16/60 (2005), s. 351-356.

nych przypadkach, mianowicie ilekroć ma miejsce błąd powszechny lub wątpliwość pozytywna i prawdopodobna co do faktu posiadania tego uprawnienia. W myśl kan. 144 § 1-2 KPK, sam Kościół, w osobie najwyższego prawodawcy, uzupełnia wymienione uprawnienie, którego w poszczególnym przypadku zainteresowany biskup, prezbiter czy diakon, który asystuje przy zawieraniu małżeństwa, aktualnie nie posiada. Dzięki wspomnianemu uzupełnieniu święci szafarze, którzy nie otrzymali uprawnienia do asystowania przy zawarciu małżeństwa przez objęcie urzędu kościelnego, do którego przywiązane jest ono z samego prawa, bądź przez delegację czy subdelegację, o czym w kan. 1111 § 1 KPK, stają się zdolni do przyjęcia zgody małżeńskiej w imieniu Kościoła.

Kościół, który może uzupełnić każdy brak podlegający jego władzy, faktycznie uzupełnia tylko te braki, co do których wyraźnie lub przynajmniej milcząco objawił swoją wolę. W praktyce, od początku uzupełnia on wyłącznie brak niezbędnej jurysdykcji do wykonania aktu prawnego, który dotyka działającego, nigdy zaś inne formalności, wymagane do ważności aktu⁵. W przypadku uprawnienia do asystowania przy zawarciu małżeństwa, które choć nie jest aktem wykonawczej władzy rządzenia, niemniej stanowi akt jurysdykcyjny⁶, najwyższy ustawodawca uzupełnia tylko to brakujące uprawnienie, o którym jest mowa w kan. 1111 § 1 KPK, mianowicie habitualne lub przejściowe upoważnienie do zapytania nowożeńców o zgodę małżeńską i przyjęcia jej w imieniu Kościoła⁷.

Naturalnie Kościół, w którego gestii jest uzupełnienie wszelkich braków, które wynikają z niezachowania wymogów o charakterze czysto kościelnym, nie ogranicza wspomnianego uzupełnienia jedynie do duchownych określonych w kan. 1111 § 1 KPK, mianowicie do ordynariusza miejsca i proboszcza, którzy ważnie sprawują urząd, oraz kapłanów i diakonów, którym ci pierwsi delegowali upoważnienie do asystowania przy zawieraniu małżeństw w granicach swego terytorium. Prawodawca w kan. 144 § 2 KPK wyraźnie zaznacza, iż norma dotycząca zasady *supplet Ecclesia* ma zastosowanie do upraw-

⁵ Zob. P. Pałka, *Uzupełnienie jurysdykcji w prawie kanonicznym*, Lublin 1936, s. 24.

⁶ Zob. Dec. c. Bruno z 22 II 1980 r., RRD 72 (1980), s. 117; P. Pałka, *Uzupełnienie jurysdykcji w prawie kanonicznym*, s. 28; W. Góralski, *Problem aplikacji kan. 144 § 2 KPK do dziedziny uprawnienia do asystowania przy zawieraniu małżeństwa (na przykładzie wyroku Roty Rzymskiej c. Pompedda z 14. 02. 1997 r.)*, w: J. Krajczyński (red.), *Podmiotowość osoby ludzkiej i konsens małżeński*, Płock 2005, s. 74.

⁷ Por. Kan. 1108 § 2 KPK.

nienia, o którym jest mowa w kan. 1111 § 1 KPK, a nie do osób, które tam wyliczono. Uprawnienie zaś, o którym mówi wspomniany kanon – mianowicie asystencja przy zawieraniu małżeństw i delegacja tego upoważnienia, także ogólna, kapłanom i diakonom – posiadają również ordynariusz i proboszcz personalny, co wyraźnie potwierdza kan. 1110 KPK oraz konstytucja apostolska Jana Pawła II *Spirituali militum curae*, II § 1 i VII. Nadto, w myśl motu proprio Jana Pawła II *Stella Maris* z dnia 31 I 1997 r., wspomniane uprawnienie do asystowania przy zawarciu małżeństwa podczas podróży na pokładzie statku posiada kapelan Dzieła Duszpasterstwa Ludzi Morza, który otrzymał je od ordynariusza lub od proboszcza parafii, w której jedna ze stron zawierających małżeństwo mieszka na stałe lub tymczasowo, lub też w której przebywała przez okres miesiąca, a w przypadku osób nie mających żadnego miejsca zamieszkania – od proboszcza parafii, na terenie której znajduje się port, gdzie osoby te weszły na statek (zob. nr VII § 3)⁸.

Należy oczywiście tutaj pamiętać, iż wszyscy święci szafarze, o których jest mowa wyżej, otrzymują wspomniane uzupełnienie brakującego uprawnienia do asystowania przy zawieraniu małżeństwa tylko i wyłącznie w przypadku zaistnienia błędu powszechnego, faktycznego lub prawnego, oraz w przypadku powstania wątpliwości pozytywnej i prawdopodobnej, prawnej lub faktycznej, które bezpośrednio dotyczą posiadania tego uprawnienia.

W praktyce, zgodnie z dyspozycją kan. 144 § 2 KPK i kan. 995 KKKW, Kościół uzupełnia jedynie to uprawnienie do asystowania przy zawarciu małżeństwa, którego brakuje kapłanom i diakonom

⁸ Nie ma pewności, czy ten kapelan Dzieła Duszpasterstwa Ludzi Morza mógłby subdelegować posiadane specjalne uprawnienie do asystencji przy zawarciu małżeństwa innemu kapłanowi lub diakonowi odbywającemu podróż na pokładzie statku. Wprawdzie, w myśl kan. 137 § 3 KPK, uprawnienie delegowane do jednego lub określonych przypadków może być subdelegowane, jeśli delegujący wyraźnie na to zezwolił, niemniej wspomniany List apostolski *O Duszpasterstwie Ludzi Morza* uprawnia wymienionych wyżej duchownych do udzielenia delegacji tylko kapelanowi Dzieła Duszpasterstwa Ludzi Morza. Ponieważ jednak prawo tego wyraźnie nie zabrania, wydaje się, iż w przypadku nagłym, kiedy poczyniono już stosowne przygotowania i nie można byłoby przełożyć ślubu bez prawdopodobieństwa niebezpieczeństwa wielkiego zła na czas późniejszy (np. do dnia ustąpienia choroby morskiej u kapelana Dzieła Duszpasterstwa Ludzi Morza), wspomniany kapelan, o ile otrzymał zezwolenie, o którym jest mowa w kan. 137 § 3 KPK, mógłby subdelegować posiadane uprawnienie do asystencji przy zawarciu małżeństwa innemu kapłanowi lub diakonowi, w tym diakonowi współpracownikowi Dzieła Duszpasterstwa Ludzi Morza, o którym w nr. VIII § 1 motu proprio *Stella Maris*. Por. P. Majer, *Ślub na pokładzie statku lub samolotu – problem kanonicznej formy zawarcia małżeństwa*, „Ius Matrimoniale” 8 (14) 2003, s. 71-83.

pełniącym posługę w Kościele łacińskim⁹, oraz kapłanom, którzy sprawują urząd w którymś z katolickich Kościołów wschodnich¹⁰. Nie czyni on natomiast tego w przypadku braku uprawnienia do asystowania przy ślubie, które poszczególni wierni świeccy otrzymują na mocy delegacji, o jakiej mowa w kan. 1112 § 1 KPK. Wreszcie prawodawca nie przewiduje zastosowania wspomnianej zasady *supplet Ecclesia* w sytuacji, kiedy wierni chrześcijanie, o których w kan. 1117 KPK, zawierają małżeństwo wobec tych osób, które nie są zdolne do otrzymania takiej *facultatis matrimoniis assistendi*. Mowa jest tu na przykład o urzędnikach stanu cywilnego, także w przypadku, kiedy udzielono dyspensy od zachowania formy kanonicznej, o czym w kan. 1127 § 2 KPK, oraz o szafarzach niekatolickich, o których w kan. 1127 § 3 KPK, należących do jednego z Kościołów nie utrzymujących pełnej wspólnoty wiary z Kościołem katolickim, z zachowaniem przepisu kan. 1127 § 1 KPK.

Wspomniane uzupełnienie kompetencji do asystowania przy zawarciu małżeństwa dokonuje się mocą ustawy, bez konieczności bezpośredniego przekazania tegoż uprawnienia przez świętego szafarza, o którym jest mowa w kan. 1108 § 1 i 1110 KPK. Uzupełnienie to następuje wprost, na mocy samego prawa. W przypadku błędu powszechnego, dokonuje się ono niezależnie od tego czy świadek urzędowy zawarcia umowy małżeńskiej jest świadom braku posiadania wspomnianego uprawnienia, czy też o tym nie wie, wreszcie – niezależnie od tego, czy ma on świadomość otrzymania uzupełnienia uprawnienia, czy też takiej wiedzy zupełnie nie posiada¹¹.

Uzupełnienie uprawnienia koniecznego do asystowania przy zawarciu małżeństwa nie dokonuje się na stałe. Prawodawca pozytywnie udziela wspomnianego upoważnienia wszystkim wymienionym wyżej duchownym, którzy go w rzeczywistości nie posiadają, tylko w przypadku powstania błędu powszechnego, faktycznego lub prawnego, oraz w przypadku wątpliwości pozytywnej i prawdopodobnej, prawnej lub faktycznej. Z chwilą ustania wspomnianych okoliczności, uzupełnienie to ustaje. Inaczej, jest to warunkowe uzupeł-

⁹ Ponieważ ustawodawca stosuje przepis kan. 144 § 1 KPK do uprawnienia, o którym jest mowa w kan. 1111 § 1 KPK, pod pojęciem osób, które są zdolne do otrzymania uzupełnienia brakującego upoważnienia do asystowania przy zawieraniu małżeństwa, należy rozumieć tak duchownych wyliczonych w kan. 1111 § 1 KPK, jak tych, których wymienia kan. 1110 KPK.

¹⁰ Zob. Kan. 829 § 1, 994, 995 KKKW.

¹¹ Zob. J. Krukowski, R. Sobański, *Komentarz do kodeksu prawa kanonicznego*, T. I, Księga I. *Normy ogólne*, Red. naukowy J. Krukowski, Pallottinum 2003, s. 232.

nienie uprawnienia poprzez prawo, którego trwanie bądź ustanie zależy od istnienia okoliczności określonych w kan. 144 § 1 KPK¹².

Wspomnianą przejściową delegację uprawnienia do asystowania przy zawarciu związku małżeńskiego otrzymuje się w momencie rozpoczęcia wykonywania aktu prawnego i tylko dla dokonania tegoż aktu. Więcej, z chwilą wyrażenia przez nupturientów zgody małżeńskiej uprawnienie to ustaje. Innymi słowy, święty szafarz, który asystuje przy zawarciu małżeństwa na podstawie uprawnienia uzupełnionego, traci wspomniane uprawnienie wraz z zakończeniem czynności związanych z przyjęciem zgody małżeńskiej stron. W konsekwencji świadek kwalifikowany, który na mocy kan. 144 § 1 KPK ważne asystuje przy zawarciu danego małżeństwa, nie może legalnie wykonać tego aktu po raz kolejny bez ponownego uzupełnienia brakującego uprawnienia. Takie zaś konsekwentne uzupełnienie uprawnienia do asystowania przy zawieraniu małżeństwa może powtarzać się tyle razy, ilekroć zaistnieją okoliczności przewidziane w kan. 144 § 1 KPK, mianowicie ilekroć powstanie błąd powszechny, faktyczny lub prawny, bądź wątpliwość pozytywna i prawdopodobna, prawna lub faktyczna, co do faktu posiadania tegoż uprawnienia¹³.

Warunkowe uzupełnienie uprawnienia do asystowania przy zawieraniu małżeństwa, które ustaje z chwilą zawarcia przymierza małżeńskiego, nie jest aktem konwalidacji małżeństwa. Kościół nie dokonuje tutaj żadnej sanacji aktu nieważnego. Przeciwnie, celem wykluczenia we wspomnianych okolicznościach takiego właśnie aktu, uzupełnia on brak owego uprawnienia duchownemu, który asystuje przy zawarciu małżeństwa, tak by ten posiadał zdolność prawną (*habilitas, competentia*), o której mowa w kan. 1108 § 1 KPK. Nie chcąc narazić aktu zawarcia małżeństwa na nieważność, Kościół – niejako w sposób zastępczy – zaradza brakowi uprawnienia do asystowania przy zawieraniu umowy małżeńskiej. Inaczej, przedmiotem tego supletywnego aktu Kościoła nie jest bezpośrednio uzdrowienie nieważnego aktu zawarcia małżeństwa, ale faktyczne przekazanie urzędowemu świadkowi zawarcia małżeństwa koniecznej w tej sytuacji kompetencji. Dzięki wspomnianemu uzupełnieniu brakującego uprawnienia

¹² Zob. M. Żurowski, *Warunkowe przekazywanie władzy poprzez prawo*, „Prawo Kanoniczne” 9 (1966) nr 1-2, s. 313-328; tenże, *O władzy zwyczajnej i delegowanej*, Warszawa 1970, ATK, s. 140; tenże, *Problem władzy i powierzania urzędów w Kościele katolickim*, Kraków 1984, WAM, s. 164.

¹³ Zob. P. Pałka, *Uzupełnienie jurysdykcji w prawie kanonicznym*, s. 14, 17-18.

nia do asystowania przy zawieraniu małżeństwa akt prawny, jakim jest przymierze małżeńskie, od początku uchodzi za ważny i dzieje się tak nie dlatego, że nadał mu taki charakter Kościół, ale dlatego, że zachowano w danym przypadku warunki dotyczące ważnej asystencji świadka kwalifikowanego.

Na mocy kan. 144 § 2 KPK, Kościół uzupełnia wszelki brak uprawnienia do asystowania przy zawarciu małżeństwa, który dotyka duchownych zdolnych do posiadania uprawnienia, o którym jest mowa w kan. 1111 § 1 KPK. Nie ma tutaj znaczenia, co stanowi bezpośrednią przyczynę powstania tego braku, byle tylko zachodziły okoliczności wymagane do uzupełnienia wspomnianej *facultatis*. Więcej, interwencja Kościoła, który uzupełnia brakujące uprawnienie do asystowania przy zawarciu małżeństwa, nie ogranicza się do samego tylko aktu asystencji świętego szafarza przy zawieraniu małżeństwa; dotyczy ona również aktu udzielenia delegacji przez duchownego, który nie posiada uprawnienia zwyczajnego lub delegacji do asystowania przy ślubie.

Kościół uzupełnia brakujące uprawnienie do asystowania przy zawarciu małżeństwa tak w przypadku, kiedy nie ma żadnej wątpliwości co do istnienia tego braku, jak i wówczas, kiedy ten brak jest wątpliwy. Niemniej nie wolno zapominać, iż ten pewny bądź wątpliwy brak uprawnienia może mieć miejsce tylko i wyłącznie w przypadku błędu powszechnego, faktycznego lub prawnego, oraz w przypadku wątpliwości pozytywnej i prawdopodobnej, prawnej lub faktycznej.

Przyczyny istnienia braku wspomnianego uprawnienia do asystowania przy zawarciu małżeństwa mogą być różnorakie. Pośród nich należy nade wszystko wymienić: brak wejścia przez duchownego w posiadanie urzędu, który uprawnia do asystowania przy zawieraniu małżeństwa; ustanie władzy zwyczajnej lub delegowanej ordynariusza lub proboszcza asystującego przy ślubie lub udzielającego delegacji do asystowania przy zawarciu małżeństwa; nieprawomocne udzielenie wspomnianej delegacji; brak udzielenia delegacji do asystowania przy zawarciu małżeństwa; jej wygaśnięcie; zaciągnięcie przez duchownego uprawnionego do asystowania przy ślubie którejś z cenzur wyliczonych w kan. 1109 KPK.

Choć forma uzyskania uprawnienia, o którym jest tu mowa, ma charakter nadzwyczajny, święty szafarz, który asystuje przy zawarciu małżeństwa w okolicznościach przewidzianych w kan. 144 § 1 KPK, działa

ważnie i godziwie, o ile zostały spełnione pozostałe wymogi dotyczące tego aktu prawnego, określone przez prawo. Niemniej zawsze należy pamiętać, by wspomniany przepis interpretować ściśle. Wiążące rozstrzygnięcie czy w danym przypadku miały miejsce okoliczności, o których w kan. 144 § 1 KPK, a tym samym czy zachowano przepisy dotyczące formy zawarcia małżeństwa, należy do kompetentnego sądu kościelnego, który może wszcząć stosowne postępowanie bądź to na podstawie skargi powodowej jednego z małżonków, bądź też za sprawą powództwa wytoczonego przez promotora sprawiedliwości, poinformowanego o istnieniu wymienionej kwestii przez osobę trzecią.

2. Okoliczności, w jakich Kościół uzupełnia uprawnienie do asystowania przy ślubie

Uzupełnienie uprawnienia do asystowania przy zawarciu małżeństwa nie czyni zadość wszelkim brakom w zakresie kanonicznej formy zawarcia małżeństwa. Prawodawca przewiduje takie działanie jedynie w ściśle określonych okolicznościach, mianowicie w przypadku powstania błędu powszechnego, faktycznego lub prawnego, bądź w przypadku wątpliwości pozytywnej i prawdopodobnej, prawnej lub faktycznej. Przekonanie, iż Kościół uzupełnia brak wspomnianego uprawnienia w każdym przypadku, ilekroć nie zachowano przepisów dotyczących formy zawarcia przymierza małżeńskiego, podważałoby zasadność określania jakichkolwiek wymogów prawnych, czy to precyzujących sposób zawarcia małżeństwa, czy też regulujących kwestie dotyczące władzy zwyczajnej i delegowanej.

Błąd, o którym mówi kan. 144 § 1 KPK, oznacza fałszywy sąd o rzeczy, powzięty bez świadomości jakiegokolwiek pomyłki¹⁴. To fałszywe przeświadczenie o stanie rzeczy, mylnie poznanej bądź ocenionej przez intelekt ludzki, posiada charakter pozytywny, przybiera formę opinii, która niekoniecznie musi istnieć tu i teraz, w chwili dokonywania aktu prawnego; wystarczy, że aktualnie będzie istniała przyczyna takiego błędu, która z natury swojej jest zdolna spowodować pomyłkę wiernych chrześcijan, tak by wszyscy – pojmowani w sensie moralnym – w określonych okolicznościach mogli ulec temu błędowi¹⁵.

Wspomniana niezgodność pomiędzy poznaniem człowieka a obiektywną rzeczywistością jest istotnie różna od pewnych dyspozycji

¹⁴ Zob. G. Michiels, *Principia generalia de personis in Ecclesia*, Tornaci 1955, s. 649.

¹⁵ Zob. Dec. c. Pompedda z 14 II 1997 r., RRD 89 (1997), s. 107.

umysłu, których nie można jeszcze utożsamiać z faktycznym błędem. I tak fałszywy sąd, o którym jest tu mowa, różni się od niewiedzy, czyli braku jakiegokolwiek poznania danej rzeczy. Dalej, nie można go mylić z ignorancją, tj. brakiem wiedzy, którą można i należy posiadać¹⁶. Wreszcie, to błędne przekonanie jest różne od wszelkiej nieuważgi, wahania czy wątpliwości¹⁷.

Błąd ten, w przeciwieństwie do tych, o których traktują kan. 126, 1097 § 1-2, 1098 i 1099 KPK, nie dotyczy osoby dokonującej aktu prawnego. Fałszywy osąd, określony w kan. 144 § 1 KPK, cechuje osoby trzecie, które posiadają błędne mniemanie co do zdolności prawnej działającego. Więcej, błąd ten nosi znamiona powszechności; nie jest li tylko przekonaniem partykularnym, cechującym jednostkę, niewielką czy nawet znaczną grupę osób¹⁸.

Podmiotem tego fałszywego przekonania musi być społeczność, w której wspomniana osoba działająca właśnie wykonuje dany akt prawny. Nie jest tu istotny ani rodzaj społeczności, w której ten błąd powstaje, ani charakter miejsca, w którym w tej wspólnotce jest dokonywany wspomniany akt prawny. Błąd powszechny bowiem może mieć miejsce gdziekolwiek i w dowolnej społeczności, choćby najmniejszej, o ile tylko jurysdykcja świętego szafarza, który wykonuje ten akt, dotyczy teje wspólnoty, i tak samo rzecz się ma z wykonaniem aktu¹⁹.

¹⁶ Zob. Dec. c. Teodori z 11 VI 1949 r., SRRD 41 (1949), s. 289; Dec. c. Huot z 24 V 1973 r., SRRD 65 (1973), s. 472; Dec. c. Pompedda z 14 II 1997 r., RRD 89 (1997), s. 107.

¹⁷ Zob. M. Żurowski, *Problem władzy i powierzenia urzędów w Kościele katolickim*, s. 168.

¹⁸ Należy tu nadmienić, iż to nie ilość wiernych, którzy obserwują stosowne czynności, jakie wykonuje duchowny asystujący przy zawarciu małżeństwa, stanowi czynnik, który decyduje o tym czy dany błąd staje się powszechnym, czy też pozostaje jedynie błędem prywatnym. Powszechny charakter błędu nie zależy od liczby osób trwających w fałszywym przekonaniu. O powszechności błędu decyduje jego przyczyna, inaczej – powszechne fałszywe mniemanie, przynajmniej swoją zdolnością, o ile nie aktem, powstaje tylko na skutek przyczyny, którą stanowi fakt publiczny, zdolny sam z siebie wprowadzić w błąd większość osób należących do wspólnoty, w której duchowny asystuje przy zawieraniu małżeństwa [por. Dec. c. Pompedda z 14 II 1997 r., RRD 89 (1997), s. 108; P. Moneta, *Il matrimonio nel nuovo diritto canonico*, Genova 1998, s. 207]. Jeśli zatem faktem, który stanowi źródło błędu, jest asystencja świętego szafarza, który w danej społeczności nie pełni na co dzień żadnej posługi o charakterze religijnym, fałszywy sąd, choćby nawet wielu osób, co do posiadania przez tegoż uprawnienia do asystowania przy zawarciu małżeństwa w poszczególnym przypadku nie nadaje temu błędnemu przekonaniu charakteru powszechnego. Przeciwnie, błąd taki pozostaje nadal błędem prywatnym, ponieważ wspomniana jednostkowa asystencja przy zawarciu małżeństwa nie stanowi owej przyczyny, która sama z siebie rodzi bądź też może zrodzić fałszywe przekonanie wszystkich wiernych o posiadaniu przez tego duchownego uprawnienia do asystowania przy zawieraniu małżeństwa [por. Dec. c. Julien z 24 V 1939 r., SRRD 31 (1939), s. 314; Dec. c. Lefebvre z 27 VII 1974 r., SRRD 66 (1974), s. 601].

¹⁹ Zob. Dec. c. Egan z 16 V 1975 r., SRRD 67 (1975), s. 401.

Kiedy mowa o podmiocie powszechnego błędu co do posiadania przez świętego szafarza uprawnienia do asystowania przy zawarciu małżeństwa, nie chodzi o fałszywe mniemanie tych osób, które zwróciły się do duchownego z prośbą o asystowanie przy ślubie i uczestniczą w obrzędzie zaślubin; istotna jest tutaj opinia całego lokalnego środowiska²⁰. Innymi słowy, można tu mówić o błędzie powszechnym tylko wtedy, kiedy duchowny, który asystuje przy zawieraniu małżeństwa, pełni w tej społeczności jakąś stałą funkcję, choćby pomocniczą, której wykonywanie może zrodzić w umysłach wiernych chrześcijan przekonanie o posiadaniu przez niego niezbędnego uprawnienia²¹. W sytuacji zaś, kiedy wspomniany duchowny nie sprawuje w tym miejscu żadnej funkcji duszpasterskiej, ani – jak dodają niektórzy – nie pojawia się publicznie, by asystować przy zawieraniu małżeństwa kanonicznego²², nie można mówić o fakcie publicznym, który sam z siebie stanowi podstawę powstania powszechnego błędu lokalnej wspólnoty eklezjalnej.

Jak wyraźnie zaznacza prawodawca – w przeciwieństwie do dyspozycji zawartej w kan. 209 KPK z 1917 r. – Kościół uzupełnia brakujące uprawnienie do asystowania przy zawarciu małżeństwa tak w przypadku błędu powszechnego faktycznego, jak i prawnego. Oznacza to, iż *Ecclesia supplet facultatem matrimonii assistendi* wtedy, gdy społeczność, o której jest mowa wyżej, w chwili asystowania przez duchownego przy zawieraniu małżeństwa faktycznie trwa w fałszywym przekonaniu, że posiada on stosowne uprawnienie do przyjęcia zgody małżeńskiej w imieniu Kościoła. Taki powszechny, rzeczywisty błąd wiernych chrześcijan niekoniecznie musi być uzewnętrzniony w formie stosownej deklaracji publicznej czy określonej reakcji społecznej. Wystarczy, że istnieje on pozytywnie. Więcej, nie ma tu żadnego znaczenia czy duchowny, który asystuje na mocy uprawnienia uzupełnionego, czyni to w obecności wspomnianej społeczności, która błądzi, czy też przyjmuje on zgodę małżeńską od tych, którzy w myśl kan. 1130 KPK wyrażają ją bez rozgłosu lub w tajemnicy. Wreszcie,

²⁰ Por. Dec. c. Stankiewicz z 15 XII 1992 r., RRD 84 (1992), s. 672; F. López-Illana, *La suplencia de la facultad de asistir al matrimonio*, „Ius Canonicum” 37 (1997), s. 87; W. Góralski, *Problem aplikacji kan. 144 § 2 KPK do dziedziny uprawnienia do asystowania przy zawieraniu małżeństwa*, s. 88.

²¹ Por. Dec. c. Pinto z 11 XII 1972 r., SRRD 64 (1972), s. 575; Dec. c. Stankiewicz z 15 XII 1992 r., RRD 84 (1992), s. 671-672.

²² Zob. A. Nita, *La suplencia de la facultad de asistir al matrimonio en caso de error común, a la luz de la jurisprudencia de la Rota Romana*, s. 707.

zgodnie z dyspozycją kan. 144 § 1 KPK, do uzupełnienia uprawnienia do asystowania przy zawieraniu małżeństwa nie jest bezwzględnie konieczne istnienie rzeczywistego, powszechnego, fałszywego osądu środowiska co do tego upoważnienia. Przeciwnie, jak zaznacza sam ustawodawca, wystarczy tu powszechny błąd prawny, czyli faktycznie istniejąca, zewnętrzna i publiczna przyczyna takiego praktycznego fałszywego sądu wiernych. Wspomniany błąd w znaczeniu prawnym – różny od fałszywego sądu co do istnienia prawa i jego interpretacji – istnieje jedynie *in fundamento, in causa, in ordine speculativo* i ma on miejsce wtedy, gdy zachodzi „taki stan rzeczy, w którym, zważywszy okoliczności, wielu w błąd może być wprowadzonych, gdy wszystko naturalnemu biegowi zostanie pozostawione”²³.

U podstaw takiego fałszywego przekonania, które w każdej chwili może przekształcić się w powszechny błąd praktyczny, winien leżeć jakiś publiczny bądź notoryczny fakt, który sam z siebie jest zdolny wprowadzić w błąd przynajmniej znaczą część lokalnej społeczności wiernych chrześcijan. W praktyce przyczyną takiego powszechnego błędu prawnego mogą być między innymi następujące fakty, które mogą być dostrzeżone przez wszystkich:

- stała posługa duszpasterska w danym środowisku kościelnym duchownego, który aktualnie nie posiada – ani na mocy urzędu, ani na mocy delegacji – uprawnienia do asystowania przy zawieraniu małżeństwa (rezydent parafialny, ksiądz gość, emerytowany proboszcz zamieszkały na terytorium parafii);

- faktyczne, ale nieprawomocne, publiczne objęcie przez duchownego urzędu kościelnego, który na mocy prawa upoważnia do asystowania przy zawieraniu małżeństwa (proboszcz parafii, który w myśl kan. 149 § 3 KPK wszedł w posiadanie tego urzędu dzięki aktowi symonii);

- asystencja duchownego, którego prawomocne uprawnienie do asystowania przy zawarciu małżeństwa ustało (ordynariusz miejsca lub proboszcz parafii z chwilą przyjęcia jego rezygnacji, przeniesienia, usunięcia lub pozbawienia urzędu; ordynariusz miejsca lub proboszcz, z chwilą upływu czasu posiadania uprawnienia, o ile to nie jest faktem publicznym; duszpasterz wiernych określonej nacji czy obrządku, z chwilą uchylenia przepisów prawa upoważniających

²³ P. Pałka, *Uzupełnienie jurysdykcji w prawie kanonicznym*, s. 132. Wspomniane okoliczności również powinny mieć charakter publiczny, czyli winny być aktualnie znane ogółowi wiernych, którzy mogą być wprowadzeni w błąd na temat uprawnienia świętego szafarza.

go do przyjmowania w imieniu Kościoła zgody małżeńskiej określonych wiernych chrześcijan);

- asystowanie przy zawarciu małżeństwa przez duchownego, który posiada jurysdykcję delegowaną do ogółu spraw;

- asystowanie przy zawieraniu małżeństwa przez duchownego uprawnionego do asystowania przy ślubie, który zaciągnął jedną z cenzur wyliczonych w kan. 1109 KPK.

Należy tutaj nadmienić, iż do zaistnienia błędu powszechnego nie wymaga się koniecznie tytułu pozornego (*titulus coloratus*), oparte go na nieważnym powierzeniu urzędu kościelnego. Wystarczy tu tytuł domniemany (*titulus putativus*), tj. faktycznie nieistniejący, którego istnienie ze względu na zachodzące szczególne okoliczności tylko się przypuszcza. Więcej, wystarczy również jakakolwiek przyczyna, która sama z siebie jest zdolna wprowadzić ogół wiernych w błąd²⁴.

Naturalnie należy pamiętać, że w przypadku błędu powszechnego, faktycznego lub prawnego, uzupełnienie uprawnienia do asystowania przy zawarciu małżeństwa osiąga swój skutek tylko wtedy, gdy zostaną spełnione wszelkie wymogi przepisane przez prawo. I tak nie sposób mówić o uzupełnieniu brakującego uprawnienia do asystowania przy zawarciu małżeństwa w sytuacji, kiedy część wiernych chrześcijan jest świadoma faktycznego stanu rzeczy, a jedynie pozostali członkowie społeczności kościelnej trwają w partykularnym, fałszywym przeświadczeniu co do posiadania przez świętego szafarza wspomnianego uprawnienia²⁵. Jak już stwierdzono wyżej, nie wolno też utożsamiać z błędem powszechnym ogólnej ignorancji wiernych czy innych dyspozycji umysłu, wymienionych powyżej, różnych od wspomnianego fałszywego sądu; ta pierwsza ma miejsce między innymi wtedy, gdy członkowie danej społeczności eklezjalnej, którzy nie znają zasady terytorialności jurysdykcji proboszcza miejsca, mniemając, że posiada on prawo asystowania przy zawarciu małżeństwa w każdym miejscu, proszą go o asystowanie przy ślubie poza terytorium własnej parafii. Zdecydowaną ostrożność w ustaleniu wewnętrznej dyspozycji wiernych należy natomiast zachować w przypadku, kiedy kwestia dotyczy uprawnienia do asystowania przy zawarciu małżeństwa duchownego, który z jakiegoś powodu został nieważnie delegowany do poszczególnego jedynie małżeństwa. Choć bowiem

²⁴ Zob. F. Bączkowiec, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, T. I, wyd. 3, Opole 1957, s. 424.

²⁵ Zob. M. Żurowski, *O władzy zwyczajnej i delegowanej*, s. 150.

w praktyce Trybunału Apostolskiego Roty Rzymskiej i w nauce prawa kanonicznego dominuje tendencja interpretacyjna, zgodnie z którą przepis o uzupełnieniu brakującego uprawnienia do asystowania przy zawarciu małżeństwa stosuje się tylko do uprawnienia ogólnego, nigdy zaś w sytuacji, kiedy udzielono delegacji szczególnej do asystowania przy zawarciu małżeństwa, nie brak też wykładni audytorów rotalnych i opinii kanonistów, w myśl których instytucję uzupełnienia można również aplikować w przypadku braku delegacji do poszczególnego i określonego jedynie małżeństwa. Wprawdzie tak audytorzy, jak przedstawiciele doktryny zauważają, że prawdopodobieństwo powstania błędu powszechnego w takim przypadku zdecydowanie maleje, nie oznacza to bynajmniej, że jest to nierealne²⁶.

W myśl kan. 144 § 1 KPK, uzupełnienie brakującego uprawnienia do asystowania przy zawieraniu małżeństwa dokonuje się również w przypadku istnienia wątpliwości pozytywnej i prawdopodobnej, prawnej lub faktycznej. W odróżnieniu od błędu, o którym była mowa wyżej, ten stan ludzkiego umysłu dotyczący posiadania wspomnianego upoważnienia powinien istnieć po stronie podmiotu dokonującego aktu prawnego, a nie po stronie społeczności wiernych, która z tego aktu korzysta²⁷.

O wątpliwości jako takiej należy mówić wtedy, gdy człowiekowi, który staje wobec konkretnej decyzji czy działania, towarzyszy wahanie między pewnością a niepewnością. Wątpliwość ma miejsce wówczas, kiedy osoba ludzka – pomimo poznania obiektywnych argumentów, które czynią jej przeciwne sądy równie prawdopodobnymi – nie jest w stanie opowiedzieć się za którymś z nich. Wątpliwość stanowi swego rodzaju stan zawieszenia ludzkiego umysłu, który nie jest zdolny opowiedzieć się za jednym z dwóch sprzecznych zdań dotyczących rozpoznanego przedmiotu. Stan ten – różny od ignorancji, mniemania i pewności – oznacza brak pewności, brak powie-

²⁶ Zob. Dec. c. Stankiewicz z 15 XII 1992 r., RRD 84 (1992), s. 671; J. Rzepa, *Błąd powszechny a asystencja świadka urzędowego przy ślubie*, „Polonia Sacra” 9 (1957) nr 2-3, s. 341-344; M. Żurowski, *Problem władzy i powierzania urzędów w Kościele katolickim*, s. 177-179; A. Nita, *La suplencia de la facultad de asistir al matrimonio en caso de error común, a la luz de la jurisprudencia de la Rota Romana*, „Ius Canonicum” 39 (1999) nr 78, s. 700-701; E. O. D’Angelo, *Error común de derecho y asistencia al matrimonio*, „Estudios Eclesiásticos” 74 (1999), s. 712; H. Franceschi, *Forma canonica e supplenza di facultà in alcune decisioni rotali recenti*, „Ius Ecclesiae” 14 (2002), s. 199-200; W. Góralski, *Problem aplikacji kan. 144 § 2 KPK do dziedziny uprawnienia do asystowania przy zawieraniu małżeństwa (na przykładzie wyroku Roty Rzymskiej c. Pompedda z 14. 02. 1997 r.)*, s. 87.

²⁷ Zob. P. Pałka, *Uzupełnienie jurysdykcji w prawie kanonicznym*, s. 148.

dzenia się za twierdzeniem bądź przeczeniem co do poznanej rzeczy. Pośród przyczyn tego zawieszenia sądu o rzeczy można wskazać: niedostateczną znajomość tej rzeczy, brak stosownych motywów przemawiających za którymś z przeciwnych sądów, jednakową siłę wspomnianych motywów.

Ponieważ Kościół uzupełnia brakujące uprawnienie do asystowania przy zawarciu małżeństwa tylko w przypadku wątpliwości pozytywnej i prawdopodobnej, czyli wtedy, gdy zarówno za jego posiadaniem, jak i brakiem, przemawiają pewne poważne racje – równe w swej sile²⁸, aczkolwiek jeszcze nie gwarantujące pewności – w praktyce, tak duszpasterskiej, jak sądowniczej, należy uważać, by nie utożsamiać z tym rodzajem wątpliwości takich stanów umysłu, których nie sposób określić jako faktycznego braku pewności co do posiadania wspomnianej *facultas* podyktowanego istnieniem konkretnych racji rozumowych, przemawiających za jej aktualnym posiadaniem bądź brakiem. I tak nie wolno mylić z owym wahaniem umysłu – spowodowanym istnieniem określonych, poważnych, obiektywnych, wystarczających i uzasadnionych argumentów, które przemawiają za posiadaniem lub nieposiadaniem wspomnianego uprawnienia²⁹ – tzw. wątpliwości negatywnej, czyli bezzasadnej (*dubium negativum*), tj. braku pewności wykonawcy aktu prawnego, którego przyczyną jest zwykle nieistnienie jakichkolwiek racjonalnych i obiektywnych argumentów wskazujących na posiadanie bądź brak tegoż uprawnienia³⁰. Dalej, nie należy utożsamiać ze wspomnianym uzasadnionym stanem zawieszenia umysłu – kiedy osoba, która wątpi, posiada pewną i solidną podstawę dla swojego sądu³¹ – wątpliwości nieprawdopodobnej (*dubium improbabile*), mianowicie braku wątpliwości wywołanego jakimiś racjami nie posiadającymi żadnego znaczenia, zupełnie nieracjonalnymi czy nierealnymi. Nie można też mówić o uzupełnieniu braku uprawnienia do asystowania przy zawarciu małżeństwa, kiedy wątpliwość – choćby nawet pozytywną i praw-

²⁸ Por. Tamże, s. 144; L. Chiappetta, *Il matrimonio nella nuova legislazione canonica e concordataria*, Roma 1990, s. 277.

²⁹ Por. P. Pałka, *Uzupełnienie jurysdykcji w prawie kanonicznem*, s. 145-146; L. Sabbarese, *Il matrimonio canonico nell'ordine della natura e della grazia. Commento al Codice di Diritto Canonico*, Roma 2002, s. 302.

³⁰ Taki stan umysłu, równoznaczny z ignorancją (por. L. Chiappetta, *Il matrimonio nella nuova legislazione canonica e concordataria*, s. 277), w myśl kan. 144 § 1 KPK, nie stanowi podstawy do zastosowania zasady *Ecclesia supplet*.

³¹ Por. P. Moneta, *Il matrimonio nel nuovo diritto canonico*, Genova 1998, s. 207.

dopodobną – co do posiadania wspomnianego uprawnienia żywi wspólnota wiernych chrześcijan, nie zaś osoba, która dokonuje tego aktu prawnego³². Wreszcie – należy zachować szczególną ostrożność w przypadku ewaluacji stanu umysłu, gdy ten skłania się na stronę twierdzenia bądź przeczenia, ale z towarzyszącą temu przekonaniu obawą błędu. Taka dyspozycja intelektu, kiedy ten opowiada się za którymś z dwóch sprzecznych zdań, dotyczących rozpoznanego przedmiotu, niemniej czyni to z pewną obawą, że takie zapatrywanie może okazać się fałszywe, jest bardzo bliska wątpliwości. Jeśli ten stan umysłu, zwany mniemaniem (*opinio*), jest zasadny, inaczej – jeśli istnieją racjonalne podstawy przekonania, że posiada się uprawnienie do asystowania przy zawieraniu małżeństwa, mimo towarzyszącej temu zapatrywaniu obawy pomyłki, należy przyjąć zgodny pogląd kanonistów, którzy – świadomi faktu, iż trudno niekiedy odróżnić pozytywne i prawdopodobne powątpiewanie od mniemania – traktują ów stan umysłu jako wątpliwość pozytywną i prawdopodobną w sensie szerokim. Naturalnie nie wolno w żadnym wypadku przyjmować za wątpliwość, o której mówi kan. 144 § 1 KPK, mniemania nieuzasadnionego, kiedy żadne, poważne i obiektywne racje nie przemawiają ani za brakiem, ani za posiadaniem wspomnianego uprawnienia³³.

W poszczególnym przypadku przedmiot wątpliwości, o której tu mowa, może być różny; może go stanowić samo prawo, jak i istnienie poszczególnej rzeczy, faktu lub jego ważności, inaczej – wątpliwość ta może być prawna lub faktyczna. Zgodnie z dyspozycją kan. 144 § 1 KPK, uzupełnienie uprawnienia do asystowania przy zawieraniu małżeństwa w przypadku wątpliwości pozytywnej i prawdopodobnej dokonuje się zarówno wtedy, gdy wspomniane powątpiewanie co do posiadania lub nieposiadania uprawnienia ma charakter prawny, jak i faktyczny.

Wątpliwość prawna (*dubium iuris*) może dotyczyć samego istnienia prawa, jego treści lub zakresu³⁴. Powątpiewanie to ma miejsce, gdy osoba, która ma dokonać aktu prawnego, nie jest pewna, czy władza, którą posiada, upoważnia ją do dokonania aktu, czy istnieje dany prze-

³² Por. Dec. c. Pompedda z 14 II 1997 r., RRD 89 (1997), s. 112.

³³ Por. P. Pałka, *Uzupełnienie jurysdykcji w prawie kanonicznym*, s. 145-146; M. Żurowski, *O władzy zwyczajnej i delegowanej*, s. 160-161; tenże, *Problem władzy i powierzania urzędów w Kościele katolickim*, s. 180-181; M. Sitarz, *Słownik prawa kanonicznego*, Warszawa 2004, kol. 192.

³⁴ Zob. P. Pałka, *Uzupełnienie jurysdykcji w prawie kanonicznym*, s. 146; F. López-Illana, *La suplicencia de la facultad de asistir al matrimonio*, s. 107.

pis prawny, czy tak należy go rozumieć, czy przepis prawny posiada jeszcze swoją moc, czy nie uchylono go na drodze dyspensy³⁵. Innymi słowy, osoba, która doznaje wątpliwości co do posiadania (nieposiadania) uprawnienia do asystencji przy zawarciu małżeństwa, nie potrafi określić – z powodu istnienia sprzecznych, równie silnych, ważnych i obiektywnych racji – czy posiada wspomniane konieczne upoważnienie, czy też go nie posiada. W poszczególnym przypadku bezpośrednią przyczyną takiej wątpliwości podmiotu mogą być między innymi następujące czynniki zewnętrzne i wewnętrzne: interpretacja norm, która prowadzi do przeciwnych konstatacji; rozbieżne wykładnie naukowe w danej kwestii³⁶; niejasna treść otrzymanej delegacji; słaba znajomość prawa kanonicznego u dokonującego aktu prawnego³⁷.

W przypadku wątpliwości faktycznej (*dubium facti*), podmiot, który wątpi, nie ma żadnych zastrzeżeń co do istnienia przepisu prawa, jego sensu i zakresu treściowego, nie potrafi natomiast stwierdzić z całą pewnością czy w konkretnych okolicznościach można wspomniany przepis aplikować. Inaczej mówiąc, człowiek taki – przekonany o istnieniu i obowiązywaniu przepisu prawa – doznaje wątpliwości czy w danym przypadku zachodzą wszystkie warunki fizyczne i prawne do tego, aby ten przepis można było zastosować³⁸. Wątpliwość faktyczna, która z zasady dotyczy konkretnego, jednostkowego faktu, oznacza aktualnie niepokonalny brak pewności osoby co do istnienia bądź nieistnienia okoliczności wymaganych przez ustawodawcę dla aplikacji ustawy, której istnienia i obowiązującej mocy wspomniana osoba jest w pełni świadoma. W sytuacjach, które stanowią przedmiot niniejszych badań, pozytywna i prawdopodobna wątpliwość faktyczna co do posiadania uprawnienia do asystowania przy zawarciu mał-

³⁵ Por. P. Pałka, *Uzupełnienie jurysdykcji w prawie kanonicznym*, s. 146; L. Chiappetta, *Il matrimonio nella nuova legislazione canonica e concordataria*, s. 277; J. Krukowski, R. Sobański, *Komentarz do kodeksu prawa kanonicznego*, s. 232; M. Sitarz, *Słownik prawa kanonicznego*, kol. 192.

³⁶ Jako przykład można tu wskazać niedawną dyskusję, dotyczącą uprawnienia do delegowania upoważnienia do asystencji przy zawarciu małżeństwa, jakie na mocy urzędu posiada proboszcz personalny, o czym mowa w kan. 1110 KPK. Zob. R. Sobański, *Czy proboszcz parafii wojskowej może delegować upoważnienie do asystowania przy zawieraniu małżeństwa?* „Prawo Kanoniczne” 44 (2001) nr 1-2, s. 13-20; J. Dudziak, *Asystencja przy zawieraniu małżeństwa w parafii wojskowej (garnizonowej) według konstytucji apostolskiej Spirituali militum curae*, „Polonia Sacra” VI (XXIV) nr 10/54 (2002), s. 113-131; R. Sobański, *Ponownie o proboszczach wojskowych i delegacji upoważnienia do asystencji małżeńskiej*, „Prawo Kanoniczne” 46 (2003) nr 1-2, s. 31-37.

³⁷ Zob. J. Krukowski, R. Sobański, *Komentarz do kodeksu prawa kanonicznego*, s. 232.

³⁸ Zob. M. Sitarz, *Słownik prawa kanonicznego*, kol. 192.

żeństwa, tj. przypadek, kiedy podejmujący stosowne czynności prawne (np.: asystencja przy zawieraniu małżeństwa, udzielenie delegacji i subdelegacji do asystowania przy zawarciu małżeństwa) nie potrafi w sposób pewny ustalić, czy w danych okolicznościach weryfikuje się fakt, od którego zależy ważne wykonywanie uprawnienia do asystowania przy zawarciu małżeństwa, może zachodzić między innymi w następujących okolicznościach:

- gdy podmiot wątpi, czy dany akt, dokonany zgodnie z prawem, jest wykonany ważnie (np. udzielenie delegacji ogólnej, na potwierdzenie czego nie ma stosownego pisma);

- kiedy podejmujący akt prawny nie potrafi stwierdzić, czy akt ten, z powodu istnienia elementów wątpliwej jakości, wywoła swój skutek (np. nie jest on pewny, czy asystuje przy zawarciu małżeństwa na terytorium, na którym może korzystać z posiadanego uprawnienia);

- jeśli wykonawca aktu prawnego powątpiewa, czy akt został faktycznie dokonany (np. czy udzielono już delegacji szczególnej, o którą wcześniej poproszono).

Choć raczej, które stanowią podstawę wątpliwości pozytywnej i prawdopodobnej, prawnej lub faktycznej, powinny mieć charakter obiektywny, sam stan zawieszenia ludzkiego umysłu z natury swej jest na wskroś subiektywny. Jeśli zatem „wątpliwość jako taka w pierwszym znaczeniu jest i może być tylko subiektywna, gdyż istnieje w konkretnej osobie”³⁹, w poszczególnym przypadku może się zdarzyć, że podmiot wykonujący akt prawny, który poddaje w wątpliwość posiadanie uprawnienia do asystowania przy zawarciu małżeństwa, faktycznie może je posiadać. Stąd należy tu zaznaczyć, iż w przypadku wątpliwości, o której jest mowa w kan. 144 § 1 KPK, uzupełnienie wspomnianego uprawnienia posiada charakter hipotetyczny, inaczej – dokonuje się tylko wtedy, gdy rzeczywiście brakuje go podmiotowi aktu prawnego. W sytuacji zaś, kiedy ten wątpi o posiadaniu koniecznego upoważnienia, chociaż de facto je posiada, Kościół uprawnienia nie uzupełnia, ponieważ nie istnieje taka potrzeba. Akt wykonywany w takich okolicznościach jest ważny na mocy faktycznie posiadanego uprawnienia, mimo że jego podmiot stawia pod znakiem zapytania jego posiadanie⁴⁰.

Zgodnie z dyspozycją kan. 144 § 2 KPK, Kościół uzupełnia brakujące uprawnienie do asystowania przy zawarciu małżeństwa tylko

³⁹ M. Żurowski, *Problem władzy i powierzenia urzędów w Kościele katolickim*, s. 182.

⁴⁰ Por. P. Pałka, *Uzupełnienie jurysdykcji w prawie kanonicznym*, s. 148-149.

wtedy, gdy wspomniany stan zawieszenia umysłu, mianowicie pozytywna i prawdopodobna, prawna lub faktyczna wątpliwość co do posiadania lub nieposiadania tego upoważnienia cechuje duchownych, którzy – w myśl dyspozycji kan. 144 § 2 KPK – mogą otrzymać uprawnienie określone w kan. 1111 § 1 KPK. Prawodawca nie przewiduje natomiast zastosowania zasady *supplet Ecclesia* w przypadku wątpliwości co do posiadania uprawnienia do asystowania przy zawarciu małżeństwa, o jakim jest mowa w kan. 1112 KPK, czyli w sytuacji, kiedy wspomniana wątpliwość trawi świadka kwalifikowanego zawierania małżeństwa, którym jest odpowiednio delegowany wierny świecki.

Jeśli w poszczególnym przypadku zachodzą wszystkie wymienione wyżej okoliczności osoby, Kościół uzupełnia wspomniane wątpliwie posiadane uprawnienie do asystencji przy zawarciu małżeństwa tak wtedy, gdy wspomniana wątpliwość duchownego dotyczy uprawnienia zwyczajnego – co wprost potwierdza kan. 1108 § 1 KPK, kiedy określając podstawowe zasady stosujące się do zwyczajnej formy zawarcia małżeństwa, domaga się uwzględnienia wyjątku, o którym jest mowa w kan. 144 KPK – jak i wówczas, gdy niepewność ta odnosi się do upoważnienia otrzymanego na mocy delegacji ogólnej i szczególnej, co postanawia kan. 144 § 2 KPK.

3. Funkcja przepisu dotyczącego *supplet Ecclesia* w przypadku zastosowania go do uprawnienia, o którym mowa w kan. 1111 § 1 KPK

Zasada *supplet Ecclesia*, znana ustawodawstwu kościelnemu już w średniowieczu⁴¹, w prawie przedkodeksowym stosowana była tak do aktów ściśle jurysdykcyjnych, jak tych, które spełniano w ramach realizacji obowiązków publicznych, w tym nade wszystko do asystencji kapłana przy zawieraniu małżeństwa⁴². Stosowanie tej zasady na gruncie prawa małżeńskiego – szczególnie aktualne po ogłoszeniu przez Sobór Trydencki dekretu *Tametsi* – jako takie nigdy nie stanowiło przedmiotu dyskusji; kwestią sporną był jedynie zakres obowiązywania tej normy.

Z perspektywy czasu śmiało można stwierdzić, iż zasada *supplet Ecclesia* pełni w systemie kanonicznego prawa małżeńskiego wieloraką i istotną funkcję. Przede wszystkim, przedkładając nad wszyst-

⁴¹ Por. C. 1, c. III, q. 7; C. 24, X, II, 27.

⁴² Por. P. Pałka, *Uzupełnienie jurysdykcji w prawie kanonicznym*, s. 29.

ko inne dobro duchowe wiernych chrześcijan, zaradza ona z góry ewentualnemu złu, które mogłoby zrodzić się we wspólnocie eklezjalnej z powodu wątpliwości co ważności konkretnych związków małżeńskich. Mowa tu między innymi o takich negatywnych konsekwencjach wspomnianych obiekcji, jak: nieporządek i wzburzenie społeczne, zamieszanie, skandal i zgorzenie, nieufność wobec poszczególnych instytucji kościelnych i podważanie sensu istnienia przepisów prawa, porzucenie wiary katolickiej i zniesławienie społeczności kościelnej.

Uzupełnienie na mocy ustawy brakującego uprawnienia duchownego do asystowania przy zawarciu małżeństwa, w przypadkach określonych w kan. 144 § 1 KPK, zapobiegając powstaniu ewentualnej szkody ogólnej, zwłaszcza duchowej, służy zarazem umocnieniu jedności kościelnej, utwierdzeniu porządku prawnego, wreszcie – realizacji podstawowej misji Ludu Bożego, mianowicie – zbawieniu człowieka. Szczególnie należy tu podkreślić tę ostatnią funkcję zastosowania zasady *supplet Ecclesia* do uprawnienia, o którym jest mowa w kan. 1111 § 1 KPK, czyli zabezpieczenie przez najwyższego prawodawcę dzieła zbawczego Kościoła przed ewentualnym jego uszczerbkiem z powodu przedkładania w praktyce racji mniej istotnych, choćby tych, które dotyczą rygorystycznego traktowania ogólnych wymogów formalnych odnoszących się do świadka kwalifikowanego zawarcia małżeństwa, nad tymi, które wprost dotyczą fundamentów życia i misji Ludu Bożego, zwłaszcza realizacji zasady, w myśl której zbawienie dusz zawsze winno być w Kościele najwyższym prawem⁴³.

Przepis kan. 144 § 2 KPK, nie podważając żadną miarą zasadności i znaczenia norm dotyczących formy zawarcia małżeństwa kanonicznego, chroni jednocześnie wspólnotę eklezjalną przed nadmiarem formalizmu, zabezpiecza ważność określonych czynności prawnych, istotnych dla życia poszczególnych wiernych chrześcijan i całej społeczności kościelnej, w końcu – usuwa niepokonalne trudności stwierdzenia ważności konkretnych małżeństw zawartych na forum Kościoła, w przypadku, kiedy brakuje absolutnej pewności co do ich ważności⁴⁴.

⁴³ Por. Kan. 1752 KPK; H. Hermann, *Relazioni ecclesiologiche del can. 209*, „Apollinaris” 43 (1970), s. 138.

⁴⁴ Por. M. Żurowski, *O władzy zwyczajnej i delegowanej*, s. 1460; tenże, *Problem władzy i powierzania urzędów w Kościele katolickim*, s. 184-185.

Zakończenie

Zastosowanie przez prawodawcę przepisu dotyczącego uzupełnienia przez Kościół wykonawczej władzy rządzenia do uprawnienia, o którym jest mowa w kan. 1111 § 1 KPK, stanowiąc z jednej strony wyraz zatroskania najwyższej władzy kościelnej o duchowe dobro wiernych i zabezpieczenie aktu zawarcia małżeństwa przed nieważnością, wskazuje zarazem na takie fundamentalne przymioty ustawodawstwa kościelnego, jak staranność, dynamika, humanizm, zbawienność, negacja przesadnego formalizmu. Instytucja uzupełnienia uprawnienia do asystowania przy zawarciu małżeństwa kanonicznego, ze wszech miar potrzebna i słuszna, stosowana zgodnie z zamysłem ustawodawcy, może służyć wielorakim celom indywidualnym i społecznym, wśród których fundamentalnym, choć nie bezpośrednim, jest zbawienie człowieka.

Le supplément de la faculté d'assister au mariage

Résumé

Le sujet d'élaboration présentée ici fait du supplément de la faculté d'assister du ministre saint à la célébration du mariage canonique, de qui parle le can. 144 § 1-2 et 1111 § 1 du CIC. L'auteur essaye de déterminer cette institution canonique, de définir sa nature et d'indiquer la destination de ce supplément. Puis, il précise les circonstances dans lesquelles le législateur permette d'appliquer le supplément de la faculté d'assister à la célébration du mariage. Enfin, l'auteur fait une évaluation juridique et pastorale de la prescription concernant le supplément de la faculté d'assister au mariage.